

CONSTITUIREA ELITEI NAȚIONALE ÎN PLIN PROCES DE TRANSFORMĂRI DEMOCRATICE

Dr. hab., prof. univ. Victor SACA
Universitatea de Stat din Moldova

Fenomenul elitar, în general, și cel al elitei politice și birocrăției, în particular, are o semnificație aparte pentru orice societate modernă. Țările în tranziție, aflate în anevoioasele procese de transformări democratice, nu sunt o excepție. Acest fenomen de natură politică posedă și exercită real puterea, răspunde la provocările timpului, asigurând astfel funcționalitatea întregului organism social, capacitatea de manifestare a acestuia în diverse ipostaze. Anume elita politică și birocrăția, prin statusul lor social și rolurile interpretate în câmpul puterii, sunt acele forțe decisive care determină vectorul dezvoltării sociale, caracterul și ordinea sociopolitică de transformare democratică a acesteia. Considerentele date sunt valabile în deplină măsură și pentru practica elitară din arealul țărilor post-totalitare, inclusiv pentru cea din Republica Moldova.

Privită și percepută în atare circumstanțe, monografia conferențiarului cercetător, doctor în filosofie Pantelimon Varzari – „Elita politică și birocrăția în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republica Moldova)” – este una fundamentală, de un interes deosebit pentru cercetătorii și practicienii în domeniu din țară, binevenită studenților, masteranzilor, doctoranzilor, cadrelor didactice, tuturor persoanelor preocupate de problematica elitologică. Prin acest studiu fundamental, care urmează după primul în republică curs universitar „Introducere în elitologie” (2003) și după prima în țară monografie de acest gen *Elita politică din Republica Moldova: realități și perspective* (2008), precum și după câteva zeci de articole în domeniu ale autorului, acesta deja se manifestă ca un elitolog bine afirmat în câmpul național și internațional al preocupărilor științifice ce țin de relația elită-birocrație.

Intrând în detaliile lucrării de față, mai întâi, remarcăm faptul că în compartimentul introductiv al acesteia, sunt demonstrate, cu argumente științifice forte, actualitatea, scopul și obiectivele cercetării, rolul *elitologiei* ca ramură specială a cunoașterii în contextul științelor politice, cadrul epistemologic al

Pantelimon Varzari. *Elita politică și birocrăția în contextul realizării reformelor democratice (cazul Republicii Moldova)*, Chișinău: Pontos, 2013. 366 p.

fenomenului elitei politice și birocrăției în condițiile Republicii Moldova. Este important efortul autorului de a determina și realiza scopul și obiectivele lucrării prin analiza complexă a relației tridimensionale elită politică – democratizare – birocrație ca *modus operandi* de a o percepe drept o sinteză insuficient valorificată în Republica Moldova din ambianta a două perspective: pe de o parte, ca expresie a necesității de a legitima realitățile sociopolitice deloc entuziasmante din țară, iar pe de altă parte, ca manifestare a unor clivaje sociale și politice grave cu repercusiuni serioase asupra coeziunii societății și, chiar, a unor crize profunde de durată cu impact major asupra cursului democratic al țării. Acest mod de abordare a subiectului lucrării i-a permis autorului să scoată în evidență adevărata situație a procesului anevoios de constituire a elitei politice moldovenești, a problemelor dezvoltării ei în corelație cu birocrăția și, desigur, cu problemele democratizării și consolidării democratice în țara noastră.

Demersurile analitice întreprinse în cadrul acestui studiu se bazează pe un bogat material epistemologic, dimensionat în primele două compartimente ale sale, numite, respectiv *Fundamentele teoretico-metodologice ale teoriei elitiste clasice și contemporane* și *Abordări conceptual-teoretice de investigație a fenomenului birocrăției*. În primul compartiment autorul acordă o atenție deosebită particularităților metodologice ale doctrinelor elitiste și neELITISTE nu fără a semnală mai întâi rolul predecesorilor vestiți ai teoriei elitelor, începând cu gânditorii antici și continuând cu cei din epoca modernă. În acest compartiment pe drept se menționează că teoria elitelor în calitate de concept științific bine definit a fost elaborată doar de la sfârșitul sec. XIX – înce-

putul sec. XX de către savanții italieni V. Pareto și G. Mosca, precum și de sociologul german R. Michels. Aceștia, fiind considerați teoreticienii clasici ai elitelor, au evidențiat elita politică drept obiect aparte de cercetare. Ei s-au axat pe o teoretizare specifică sociologică a elitismului politic și nu pe o abordare pozițională, funcțională sau de dominație a lui cum procedau mai târziu reprezentanții neoelitismului. În acest context, cercetătorul vine cu o analiză convingătoare a celor mai importante probleme puse în discuție de către elitiștii clasici, depășind între V. Pareto, G. Mosca și R. Michels atât similitudini, cât și deosebiri referitoare la funcționarea societății elitare. Printr-o asemenea abordare se face o legătură directă a teoriei neoelitiste cu teoria clasică a elitelor.

Făcând o legătură logică, coerentă între neoelitism și tradiția clasică de interpretare a elitei, autorul intervine cu o analiză a abordării liberal-democratice a elitarismului, devenită dominantă în sociologia occidentală din perioada interbelică. Atare abordare cu caracter reformator a fost înfăptuită de către doi mari cercetători occidentali, K. Mannheim și J.A. Schumpeter, care au încercat să demonstreze că elitarismul și democrația, în anumite condiții, sunt compatibile. Meritul autorului ține și de faptul că el este unul dintre primii cercetători din republică care face o analiză amplă a teoriilor contemporane ale elitei – teoriile valorice (Ortega y Gasset, Von Blume, N. Berdeaev ș.a.), teoria radicală a elitelor (F. Hunter, C. Wright Mills ș.a.), teoriile elitismului democratic (S.M. Lipset, H. Lasswell, R. Aron, G. Sartori ș.a.), teoriile pluralismului elitar (R. Dahl, S. Keller, E. Holtmann, D. Reisman, D. Truman ș.a.). Din cele menționate, teoria elitelor a suportat diverse evoluții pentru ca astăzi să reprezinte un conglomerat pestrîț de orientări politice și curente teoretico-metodologice, care adesea se opun una alteia și care, în opinia autorului, pot fi clasificate în baza anumitor criterii – cronologic, de orientare și apartenență politică, de principii susținute, geografic sau regional ș.a.

Pornind de la suportul teoretico-metodologic al fenomenului elitar în dimensiuni clasice și contemporane, oferit în primul compartiment, autorul supune analizei în cel de al doilea compartiment al lucrării aspecte ce țin de abordările conceptual-teoretice ale fenomenului birocrăției. În special, este reușit fundamentată analiza birocrăției în trei ipostaze ale sale: ca tip special de organizare socială, ca grup de interese, ca elită politică. În acest context autorul examinează concepția weberiană despre democrație ca o fundamentare temeinică a elitarismului secolului XX, considerându-l pe drept pe Max

Weber drept savantul de referință în interpretarea fenomenului birocrăției ca tip special de organizare socială în condițiile unei societăți moderne. Totodată, merită atenție comparațiile concepției weberiene cu cea marxistă despre elită, precum și încercările de a demonstra rolul unor cercetători contemporani (R.K. Merton, P. Blau, M. Croizer și alții) în întregirea concepției weberiene în condiții noi.

Deosebit de semnificativă este și conceptualizarea politică a birocrăției ca grup de interese, fapt efectuat prin delimitarea și confruntarea mai multor abordări ce țin de subiect, în special cele ale lui A. Bentley (pionier în domeniu), D. Truman și alții. E importantă, de asemenea, poziția autorului vizavi de specificul actual al birocrăției ca grup de interese, de devenirea acestuia și, respectiv, creșterea rolului său în societate în general și în structurile guvernamentale în particular. Or, în compartimentul de față urmează a fi remarcat efortul autorului de a demonstra corelațiile birocrăției și elitei. Acest fapt conferă valoare și un sens firesc nu doar compartimentului, ci și lucrării în ansamblu. La fel sunt binevenite concluziile la compartiment legate de destinul birocrăției: triumful ei în pronosticarea lui Max Weber sau, dimpotrivă, sfârșitul ei conform viziunii lui W. Bennis, sau prăbușirea ei după A. Toffler. În studiu este bine conturată ideea despre viitorul birocrăției în limite de raționalitate funcțională ca unica alternativă de organizare a unui sistem social, despre necesitatea de delimitare a ceea ce numim birocrăție și birocratizare, birocrăție și „ad-hocrație”.

Primele două compartimente ale lucrării se constituie într-un fundament solid pentru următoarele compartimente, preponderent de natură empirică. Astfel, teoria și metodologia fenomenului elitar își află expresie firească în compartimentul al treilea, numit *Constituirea elitei politice din Republica Moldova și problemele democrației: dinamica dezvoltării și interacțiunii*. Aici este dezbătută problema formării elitei politice naționale în contextul provocărilor democrației contemporane și a tranziției democratice naționale, problema formării și funcționării coalițiilor politice de guvernare. Chiar începutul și evoluția descrierii compartimentului, de la context spre subiect, reflectă, în opinia noastră, caracterul unei cercetări științifice tradiționale de la general la particular, care permite de a pătrunde mai profund în esența problemei, a demonstra că formarea elitei politice naționale e posibilă odată cu schimbarea elitei politice vechi de tip nomenclaturist, în condițiile transformărilor democratice. Astfel, sunt elucidate provocările democrației contemporane și implicațiile ei asupra tranziției politice moldovenești,

fapt ce denotă complexitatea și controversele transformărilor democratice de tip moldovenesc, transformări prelungite, cu ritmuri frânte, cu riscuri și crize politice, economice, sociale, identitare ș.a. Aceste crize vizează întru totul și procesul contradictoriu de constituire și afirmare a elitei politice în câmpul politic autohton. În această ordine de idei, în compartiment sunt bine conexate etapele constituirii și tendințele realizării puterii elitiste în Republica Moldova (1990-1991, 1991-1994, 1995-2000, 2001-2009, 2009 – până în prezent). Desigur, această conexiune este în realitate mult mai complexă, controversată, pătrunsă de abateri și deformări valorice decât s-a reușit a se demonstra în lucrare. Totuși, un lucru este evident și bine consemnat de autor, că procesul de transformare a elitei politice naționale nu s-a epuizat, mai continuă prin prisma rigorilor europene, întru modernizarea societății. Acest proces, indiferent de alianțele electorale și coalițiile de guvernământ, de aranjamentele instituționale formate dintre elite se confruntă practic cu unele și aceleași probleme: cele ale vectorului dezvoltării țării, ale guvernării eficiente. Nu mai puțin controversate, consideră pe bună dreptate autorul, sunt mecanismele instituționale de interacțiune între puterea politică și societatea civilă în condițiile transformărilor democratice.

Un interes aparte trezește compartimentul patru al lucrării, legat de calitatea guvernării Republicii Moldova și perspectivele modernizării elitei politice. Aici sunt abordate probleme de importanță maximă vizând relația democrație-actul guvernării, de necesitatea explorării de către elita puterii a unei formule politice funcționale de guvernare, axată pe dezvoltarea strategică a țării. Astfel, autorul încearcă să contureze chintesența formulei în cauză și pe această bază să elucideze noua paradigmă a guvernării actuale. Reperete principale, prioritățile naționale ce determină caracterul și viabilitatea formulei date sunt: reînțegrarea teritorială a statului ca mijloc de eliminare a factorilor de separatism; modernizarea economică și socială a țării; solidaritatea socială; consolidarea statalității; europenizarea societății în contextul integrării europene a țării. În acest sens este clar menționat faptul că realizarea priorităților naționale ar conduce la consolidarea securității naționale a statului, la satisfacerea interesului național al țării.

Prin valențe științifice deosebite, cu o viză directă de înaltă valoare spre practică, se distinge compartimentul cinci al lucrării, intitulat *Birocrația și puterea politică în condițiile transformărilor democratice din Republica Moldova*. Acesta vine să elucideze unele probleme privind locul și rolul birocrăției în sistemul politico-administrativ democratic contemporan.

Bazându-se pe o analiză teoretico-științifică bogat fundamentată factologic, autorul întreprinde unul din primele eforturi în literatura de specialitate din țară de a răspunde la întrebarea dacă birocrăția este compatibilă cu democrația. Răspunzând afirmativ la această întrebare, în pofda unor opinii axate pe incompatibilitatea birocrăției cu principiile democrației, autorul se aliniază la poziția majorității savanților din Vest ce țin de compatibilitatea acestor două variabile, opinând că așa procese cum ar fi creșterea rolului actului guvernării în viața democratică a țării, consolidarea bunei guvernări și a instituțiilor democratice depind direct de organizația birocratică din societate. Totodată, cercetătorul consideră că în condițiile extinderii democrației, când actul guvernării devine tot mai complex, se extind și fenomene negative (corupția, nerespectarea drepturilor omului ș.a.), legate într-un mod sau altul de birocrăție, fenomene ce perturbază viața democratică a societății în schimbare.

Altfel spus, în condițiile societății care se vrea a fi democratică apar și sfidări, provocări ale birocrăției, care într-un fel devin blocaje ale procesului democratic. Important e că în lucrare sunt elucidate cauzele acestor sfidări (provocări birocratice, tehnocratice, oligarhice, instituționale) pentru a le înțelege mai bine și a lua măsuri eficiente de diminuare a impactului lor asupra calității sistemului politico-administrativ. Pornind de aici, autorul vine cu o serie de argumente științifico-practice în vederea eficientizării administrației publice (în particular, trecerea la o administrație modernă, aplicarea guvernării electronice), care ar oferi posibilitatea unei mai bune și operative interacționări între guvernanți și guvernați, între putere și societate, ar aprofunda procesul democratic conform rigorilor europene.

Concomitent cu cele remarcate mai sus, lucrarea curentă nu este lipsită de unele lacune. După noi, ea ar fi câștigat mai mult dacă autorul, odată cu analiza și confruntarea diferitelor poziții, opinii ale savanților contemporani vizavi de fenomenul elitei și fenomenul birocrăției, ar fi asistat mai frecvent pe parcursul lucrării cu poziția sa proprie. Totodată, concluziile lucrării puteau fi completate cu unele recomandări în domeniu, fapt care nu diminuează însă valoarea studiului, ca unul de pionierat în țară.

Acestea fiind spuse, considerăm lucrarea dlui conferențiar dr. Pantelimon Varzari (cu toate realizările și neajunsurile ei) cât se poate de utilă pentru știința și practica socială a țării noastre, care poate contribui la schimbări reale spre bine, la modernizări în relația complexă elită-birocrație-transformare democratică.